

VJERNIČKA DRUŠTVA I VOLONTERSTVO U SVJETLU ZAKONIKA KANONSKOGA PRAVA

MATO MIĆAN*

Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Đakovo, Hrvatska

UDK 256:348.1 (497.5)
Pregledni znanstveni rad
Primljeno: lipanj 2007.

Sažetak

Crkva je uvijek, uz naglašene mjere opreza i budnosti, naglašavala pravo vjernika na udruživanje, no II. vatikanski sabor donosi nov način govora o vjerničkim društvima. U dekretu »Apostolicam actuositatem«, u br. 18, vjernici se pozivaju na apostolsko djelovanje. Saborski tekst »Presbyterorum ordinis«, u br. 8, 3, govori o društvima koje prezbiteri trebaju cijeniti i promicati. Zakonik kanonskoga prava iz 1983. godine, u duhu II. vatikanskog sabora, izričito potvrđuje pravo vjernika da slobodno osnivaju i upravljaju društvima (kan. 215). U kann. 298 – 329 ne nalazimo samo poziv na udruživanje nego i duh zakonodavstva o vjerničkim društvima. Kan. 298, §1 iznosi pojam i svrhu zbog kojih se neko društvo, bilo koje vrste, može osnovati u Crkvi. Kan. 298, §2 pravi pravu tipološku razliku između društava koja je crkveni autoritet osnovao i društava koja je priznao te definira javna (kan. 301, §3) i privatna društva (kan. 299 §2). Sva društva, osim po općem pravu, trebaju se ravnati i po vlastitom pravu, tj. statutu, i drugim posebnim odredbama.

Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima u čl. 14 govori o pravu vjernika na osnivanje društava s ciljem koji su vlastiti Crkvi i jamči potpunu slobodu djelovanja i javnog nastupa, no Crkva ostavlja

* Mr. sc. Mato Mićan, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku / Catholic Faculty of Theology in Đakovo, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Petra Preradovića 17, 31 400 Đakovo, Hrvatska / Croatia.

mogućnost, onima koji to žele, da izrade takav statut koji će biti priznat i na građanskom području te će to vjerničko društvo tako postati i civilna udruga. Tih primjera je sve više. Djelovanje vjerničkih društava u životu Crkve je veoma značajno i ono često dolazi do izražaja kroz volontersko djelovanje. Volonterstvo, kao fenomen i pojam, u nekoliko posljednjih desetljeća sve više dolazi do izražaja, zato Crkva razmišlja kako je o volonterskom djelovanju i u Crkvi potrebno govoriti i kroz djelovanje vjerničkih društava.

Ključne riječi: *Crkva, Zakonik kanonskoga prava, vjernička društva, svrha i vrsta vjerničkih društava, statut i naziv, volonterstvo, vjernička društva i volontersko djelovanje.*

Uvod

Prije 10 godina, 27. veljače 1995. godine, središnja tema sjednice Prezbiterskog vijeća u Đakovu,¹ bila je »Pokreti i udruge u Crkvi«. ² Predavanje je održao predsjednik Vijeća za laike pri HBK, krčki biskup, a sadašnji kardinal Josip Bozanić. S pravnog stajališta temu je rasvijetlio dr. Nikola Škalabrin. Već tada je Biskupski ordinarijat u Đakovu htio prikupiti podatke o svim vjerničkim društvima koja djeluju na području biskupije. Dekani, i neki pojedinci redovničkih zajednica, bili su zamoljeni da izvijeste Biskupski ordinarijat u Đakovu o postojanju i djelatnostima vjerničkih društava na području biskupije. Pristigli izvještaji (nisu ih svi poslali) nisu bili dovoljno određeni, no ipak su dali neki uvid u prilike i stanje. Opći zaključak je bio da je vjerničkih društava malo, a većina djeluje bez organizacijskih struktura i statuta. Vjernička društva koja su tada djelovala organizirano, sa statutom, ili samo kao činjenično društvo, jesu:

1. Bratovština sv. Josipa,
2. Djelo Marijino,
3. Hrvatsko katoličko društvo prosvjetnih radnika,
4. Hrvatsko katoličko liječničko društvo,
5. Križarska organizacija,
6. Kursiljo,

¹ U auli Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu održana je prva sjednice Prezbiterskog vijeća te godine u novom sastavu, potvrđenom i imenovanom na 5 godina.

² Usp. Đ. HRANIĆ, Pokreti i udruženja u Crkvi, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 4 (1995.), str. 205.- 206.

7. Marijina Legija,
8. Međugorske grupice,
9. Molitvena grupa,
10. Molitvena zajednica MIR,
11. Mali Isusovi radnici,
12. Molitvena skupina Taize,
13. Obiteljski cenakul,
14. Pjevačka društva,
15. Pokret krunice za obraćenje i mir,
16. Pro vita,
17. Schönstattski pokret,
18. Skauti,
19. Trećoreci,
20. Živa krunica.

Poslani izvještaji su pokazali da je rasprostranjenost, zastupljenost i organizacija vjerničkih društava na biskupijskom prostoru u pokušajima, počecima i nekoordinirana. Već tada je uočena potreba organiziranja studijskih dana o vjerničkim društvima i pokretima u Crkvi na razini cijele biskupije, a s druge strane uočena je potreba ozbiljnije diskusije o ovim pitanjima na dekanatskim koronama i susretima područnog karaktera. Na prvom sinodskom zasjedanju od 15. do 18. listopada 2000.,³ govorilo se također o vjerničkim društvima, njihovom smislu i promicanju i podržavanju rada na području biskupije i, što je posebno važno, u pojedinim župnim zajednicama. Godine 2001., u Međunarodnoj godini volonterstva,⁴ *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* u broju 4., govoreći o volonterstvu kao znaku vremena u Crkvi i društvu, ponovno aktualizira temu vjerničkih društava i njihov volonterski rad u biskupiji i župnoj zajednici.

Isto tako, dokument Nacionalnog katehetskog ureda HBK, 2000. godine, »Župna kateheza u obnovi župne zajednice« u planu i programu spominje žive »vjerničke krugove« unutar župne zajednice te ih poimence navodi (npr. liturgijska zajednica, marijanska zajednica, biblijska zajednica, zajednica obitelji, zajednica duhovno-molitvenih pokreta, itd.) kao »istinska mjesta željkovane

³ Usp. *Evangelizacija*. Radni materijal za prvo sinodsko zasjedanje, Đakovo, 2000.

⁴ Usp. *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 4 (2001.)

obnove vjere u našim župnim zajednicama.»⁵ Doduše, sve nabrojane zajednice unutar župe nisu kanonska vjernička društva, no s njima imaju upadljivu srodnost i blizinu, jer se osnivaju u župi, kao i kanonska vjernička društva, da u njima vjernici zajedno ostvare pojedine zajednički zadane svrhe. Nije isključeno niti postoji ikakva kanonska zapreka da neka takva zajednica ili vjernički krug s vremenom preraste u kanonsko vjerničko društvo. Ne bi se stoga moglo reći da su kanonska vjernička društva i župni vjernički krugovi u ikakvoj suprotnosti. Štoviše, moglo bi se reći da bi među njima, tamo gdje se osnivaju i gdje postoje, trebala egzistirati dinamična korelativnost, suradnja i nadopuna u svrhu ostvarivanja zajedničkog dobra u Crkvi, i to nadasve preko dragovoljnog (volonterskog), bilo osobnog, bilo zajedničkog djelovanja.

Rad i suradnja s vjerničkim društvima kontinuirano se nastavlja i preko Biskupijskog pastoralnog centra, Ureda za socijalni nauk Crkve i društvena pitanja⁶. Možemo sa sigurnošću reći da je na području naše biskupije zaživio koncilski dekret o apostolatu laika *Apostolicam actuositatem*, čiju 40. obljetnicu obilježavamo ove godine, a koji govori o različitim oblicima osobnog i zajedničkog apostolata vjernika laika, kao i različitosti odnosa prema crkvenoj hijerarhiji.

1. Pojam i svrha vjerničkih društava

Broj vjerničkih društava, prije svega laičkih vjerničkih društava, na području se Hrvatske biskupske konferencije, u hrvatskom društvu, u posljednjih deset godina povećao i njihova prisutnost je sve snažnija na području apostolata, a to znači da je njihova veća prisutnost i u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji. Bujni procvat laičkih skupina, društava i pokreta duhovnosti te njihova zalaganja izrazit je i u cijeloj Crkvi, pa tako i u Hrvatskoj. Pravo na udruživanje, koje je potvrdio II. vatikanski sabor,⁷ a koje je sadržano i u Zakoniku kanonskoga prava iz 1983., valja, međutim, uvijek iznova naglašavati i pojašnjavati posebno vjernicima laicima koji nisu završili teološke studije i nisu imali mogućnost studirati kanonsko pravo. Naime, sloboda udruživanja u Crkvi je zagarantirana, ali je uvijek prema pravnim propisima. Vjernici koji djeluju ili žele djelovati preko

⁵ *Župna kateheza u obnovi župne zajednice – plan i program*, Nacionalni katehetski ured HBK, Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zagreb – Zadar, 2000., str. 18. Nabraja se ukupno 19 različitih zajednica.

⁶ V. DUGALIĆ, Crkva i civilno društvo, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 9 (2005.), str. 673.

⁷ *Apostolicam actuositatem*, br. 18.; *Presbyterorum ordinis*, br. 8., 3.; *Christus Dominus*, br. 17., 2.

vjerničkih udruženja imaju pravo i dužnost upoznati se s kanonskim uređenjem koje prihvaća i zagovara pravo na udruživanje.

1.1. Zajedničke odredbe

Potrebno je naglasiti da Naslov I. Knjige druge o obvezama i pravima svih vjernika sadrži jedan od dijelova koji su noviji u Zakoniku iz 1983. Radi se o skupu od 16 kanona koji govore o općim i temeljnim obvezama i pravima svih članova Crkve, a nas zanima samo jedan kanon koji govori o pravu na osnivanje i vođenje društava. Crkva je uvijek priznavala slobodu osnivanja i vođenja društava; ipak, ovo je prvi put da se pravo na udruživanje, pravo osnivanja i vođenja društava za dobrotvorne i nabožne svrhe i za apostolat, priznaje i formalno određuje u crkvenom uređenju u kan. 215, ispunjavajući prazninu prijašnjeg kanonskog zakonodavstva.⁸

Pojam vjerničkih društava jasno proizlazi iz kan. 298. Vjernička društva sačinjavaju vjernici, bilo klerici, bilo laici, bilo klerici i laici zajedno i ona se razlikuju od ustanova posvećenog života i družba apostolskog života koji imaju svoju vlastitu normativu u III. dijelu Knjige II. Zakonika (kann. 573 – 746). Da bi se neko društvo moglo nazvati vjerničkim ono mora slijediti crkvene ciljeve koji su jasno izraženi u kan. 298. Društva koja slijede svjetovne i vremenite ciljeve (gospodarske, sindikalne, političke, poslovne, kulturne ...) ne ulaze u okvir vjerničkih društava o kojima govori Zakonik u Naslovu V., Knjiga II.: Božji narod.

Svrha i cilj, dakle, nekog društva određuju može li se to društvo nazvati vjerničkim društvom. Stoga vjerničko društvo:

1. teži prema vjerskim svrhama, koje odgovaraju ili su povezane s poslanjem Crkve,
2. teži za njegovanjem savršenijeg života ili promicanjem javnog bogostovlja ili kršćanskog nauka,
3. teži i za drugim djelima apostolata, kao što su pothvati evangelizacije, vršenje pobožnosti ili dobrotvornosti te prožimanju vremenitog reda kršćanskim duhom.

S obzirom na narav osnivanja, razlikuju se privatna i javna društva (kann. 299, 301, §3). S obzirom na članove, razlikuju se klerička, laička i mješovita

⁸ N. ŠKALABRIN, Vjernička društva, u: *Pravni vjesnik* 17 (2001.), br. 1-2, str. 179.- 192.

društva (kan. 298, §1). S obzirom na područje djelovanja, društva mogu biti opća ili međunarodna, narodna i biskupijska (kan. 312, §1). Međutim, glavna se podjela odnosi na javna i privatna vjernička društva, kojima je posvećeno III. poglavlje V. Naslova II. Knjige Zakonika.

1.1.1. Privatna društva (kan. 299)

Privatna društva jesu ona društva koja su osnovali vjernici da bi se postigle svrhe o kojima se govori u kan. 298, §1. »Priznanjem« od strane crkvene vlasti, privatna društva koja su osnovali vjernici stječu crkveni karakter kan. 299, §3, tj. dobivaju crkveno poslanje. Razlikuju se tri vrste privatnih društava:

1. činjenična društva, posve privatna, osnovana isključivo na slobodnoj inicijativi vjernika i lišena bilo kakvog priznanja od strane crkvene vlasti,
2. privatna društva koja su samo priznata formalnim ili uključnim aktom,
3. privatna društva koja su stekla pravnu osobnost s posebnom upravnom odredbom.

Treba ipak spomenuti da vjernici mogu osnivati vlastita društva i bez ikakva odobrenja od strane crkvenog autoriteta.⁹ Ipak, takvo društvo ne bi imalo u novom kanonskom uređenju nikakav »crkveni« karakter i bilo bi posve privatno ili »neformalno društvo«¹⁰.

1.1.2. Javna društva (kan. 301)

Sva vjernička društva koja osnuje mjerodavna crkvena vlast, jesu javna društva (kan. 301), i ona djeluju »u ime Crkve«, a samim tim su obdarena, snagom samog osnivanja, pravnom osobnošću. Javna i privatna društva imaju istu svrhu djelovanja, koja proizlazi iz kan. 298, a bitni kriterij razlikovanja između javnih i privatnih društava nalazi se u razlici osnivanja i načina djelovanja. Sva društva koja je osnovala crkvena vlast, jesu javna društva, a ona koja su vjernici osnovali, jesu privatna i takvima ostaju, i onda kada steknu pravnu osobnost (kan. 313).

⁹ To se tumači time što je pravo na udruživanje naravno pravo i stoga ono ne traži nikakav čin od strane crkvenog autoriteta. *Communicationes* 15 (1983.), str. 82.- 83.

¹⁰ N. ŠKALABRIN, *nav. dj.*, str. 182.

1.2. Statut i naslov

Sva vjernička društva, bilo privatna bilo javna, moraju imati vlastiti statut. Kanonom 304 je utvrđena svrha društva ili društvena zadaća, sjedište, upravljanje i uvjeti potrebni za učlanjenje. U statutu treba biti određen način djelovanja, vodeći računa o potrebi vremena. Ako bi društvo (privatno) htjelo dobiti »crkveni« karakter, da ne ostane posve privatno, prijeko je potrebno podnijeti statut na pregled mjerodavnoj crkvenoj vlasti. U tom je slučaju dovoljan pregled, a ne traži se odobrenje, koje je, prema odredbi kan. 322, §2, prijeko potrebno za stjecanje pravne osobnosti. Statut treba biti ispitan ili odobren od mjerodavnog autoriteta, a i prilikom svake njegove preinake i promjene.

Pregled statuta od strane mjerodavnog autoriteta ne ometa niti ograničava ostvarenje subjektivnog pravnog stanja, tako važnog za vjernika. Pregled ili odobrenje ne smije se ni na koji način odugovlačiti jer bi to bilo protivno pravu na udruživanje koje zagovara novi Zakonik. U slučaju negativnog odgovora, moguć je utok za zaštitu predviđenu protiv akata upravnog autoriteta. Nije isključeno da se u nekim slučajevima možemo naći pred nepisanim statutom koji dopušta nekom društvu da postoji. Tu se misli, prije svega, na društva koja imaju samo nekoliko članova i bitnu strukturu, ili na društva okupljena oko jednog ili više karizmatičnih vođa kojima se priznaje određena sloboda djelovanja.

2. Vjerničko društvo kao civilna udruga

Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnom pitanjima¹¹ u čl. 14 govori o pravu vjernika na osnivanje društava s ciljevima koji su vlastiti Crkvi i jamči potpunu slobodu njihova djelovanja i javnog nastupa. Republika Hrvatska, dakle, jamči katolicima i njihovim društvima i ustanovama potpunu slobodu djelovanja i javnog nastupa, bilo pismeno, bilo usmeno, ali što se tiče građanskih učinaka njihova djelovanja, ta se društva ravnaju prema odredbama zakonodavstva Republike Hrvatske. U Republici Hrvatskoj je na snazi *Zakon o udrugama*, kojega je donio Hrvatski sabor 28. rujna 2001. Objavljen je u Narodnim novinama br. 88 od 11. listopada 2001., a stupio je na snagu 15. listopada 2001.; primjenjuje se od 11. siječnja 2002. Ovaj se zakon odnosi na udruge, a na vjerske zajednice se primjenjuje *Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica* (NN. br. 14/78, 52/88 i 26/93).¹²

¹¹ *Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije* 2 (1996.), (5), str. 11.

¹² J. BRKAN, *Obveze i prava vjernika laika*, Split, 2005., str. 129.

Uputno je stoga da statuti vjernihkih društava budu sastavljeni i u obliku koji je i svjetovno valjan, tj. uz potpuno obdržavanje državnih odredaba, tako da bi mogli postići i državne učinke. Npr. Hrvatska udruga katoličkih gospodarstvenika upisana je u Registar udruga Republike Hrvatske, ali je priznata od HBK kao privatno vjerničko društvo u Crkvi, prema kann. 298-311 i 321-326. Ovo je primjer kako jedno privatno vjerničko društvo kojemu je HBK pregledala predloženi statut, i odobrila ga, može djelovati ne samo u Crkvi, nego i građanskom društvu.

2.1. Naziv vjerničkog društva

Vjernička društva imaju obvezu izabrati sebi naslov ili naziv prilagođen običajima vremena i mjesta, odabran u skladu sa samom svrhom za kojom teže (kan. 304, §2), ali neka nijedno društvo ne uzima sebi naziv »katoličko«, osim s pristankom mjerodavne crkvene vlasti, prema odredbi kan. 312. Možda nije suvišno napomenuti kako se događa da se u praksi naziv *udruga* upotrebljava za neko vjerničko društvo, iako je vjerničko društvo pravni termin za neko kanonsko osnovano *vjerničko društvo*. Inače za vjernička društva u praksi se upotrebljavaju različiti nazivi: bratstvo, pokret, skupina, zajednica, udruga, put i slično.¹³

Neki misle da bi se nazivi koje upotrebljavamo mogli svesti pod svjetovni pojam *udruga*, što se vrlo često i događa, ali u tom slučaju ne bismo bili vjerni Zakoniku kanonskoga prava u kojem je prisutan naziv *vjerničko društvo - DE CHRISTIFIDELIUM CONSOCIATIONIBUS*. Pojam *udruga* je, istina, prisutan kod mnogih vjernihkih društava, tako da i u mnogim adresarima pod pojmom »Katoličke udruge« imamo, u stvari, popis vjernihkih privatnih društava koji nose naziv »katoličko«. Ako ovome još dodamo kako se za vjernička društva upotrebljavaju i već spomenuti nazivi, dobivamo puno različitih naziva, a svi oni imaju naziv u Zakoniku *vjerničko društvo*. Ne bi bilo dobro da se potpuno iskorijeni taj naziv, barem ne u crkvenom zakonodavstvu, jer postoji opasnost da vjernička društva svedemo samo pod svjetovni naziv *udruga*.

2.2. Civilna društva i njihovo djelovanje u Crkvi

Društva koja slijede svjetovne i vremenite ciljeve (gospodarske, sindikalne, političke, poslovne, kulturne, itd.) ne ulaze u okvir vjernihkih društava i ona

¹³J. BRKAN, *nav. dj.* str. 127.

su, kao takva, strana kanonskome uređenju. O njima se brine državno uređenje. Postoje, međutim, pojedine svjetovne udruge koje su usmjerene humanizaciji društva, kod kojih je naglašen socijalni i karitativni oblik djelovanja, pa ako uzmemo u obzir da je među tim članovima i velik broj vjernika katolika, pitamo se može li:

- a) Određena civilna udruga postati i vjerničko društvo?
- b) Određena civilna udruga koja ne želi postati, ili ne može, vjerničko društvo sudjelovati u apostolskom djelovanju Crkve?

Odgovori koji nam se nameću, u svjetlu saborskih tekstova su jasni. Neko civilno društvo, ukoliko ispunjava kanonske propise u smislu kan. 298, nema nikakvih zapreka da postane vjerničko društvo. Civilna udruga koja, pak, ne može ili ne želi postati vjerničko društvo, a u njoj su kao članovi prisutni i vjernici, može na sebi svojstven način sudjelovati u životu Crkve te je potrebno i dalje surađivati i djelovati od strane Crkve na tom planu. Isto tako se pohvaljuje suradnja vjerničkih društava s civilnim udrugama koje su usmjerene ka humanizaciji društva.

Vjernička društva su veoma značajna u životu Crkve i u nekim područjima pastoralnog djelovanja ona su često pioniri i nositelji inicijativa te Zakonik, u poglavlju IV., donosi odredbe koje se odnose kako na javna, tako i na privatna društva koja se sastoje samo od laika¹⁴, i u kan. 529, §2 potiče župnika da promiče ona laička društva koja imaju vjerske svrhe, no uvijek imajući u vidu kan. 519 da je župnik vlastiti pastir povjerene mu župe, koji vodi pastoralnu brigu za predanu mu zajednicu, pod vlašću dijecezanskoga biskupa, na čiji je dio u Kristovoj službi pozvan, da za tu zajednicu obavlja službu naučavanja, posvećivanja i upravljanja u suradnji s drugim prezbiterima ili đakonima i uz pomoć koju mu pružaju vjernici laici, prema pravnoj odredbi. Čovjek je društveno biće. Zajedništvo je društvena dimenzija Crkve, iz čega se nužno nameće potreba zajedničkog apostolata, a oblici zajedničkog apostolata prepoznati su i u enciklici Ivana Pavla II. *Redemptoris missio*.

3. Volontersko djelovanje u Crkvi

Volonterstvo se pojavilo poslije Prvoga svjetskog rata kao inicijativa pojedinih ljudi iz različitih dijelova svijeta, koji su željeli nadići neprijateljstvo i

¹⁴Društva mogu biti osim, laička i klerička, i mješovita, ako ih sačinjavaju i klerici i laici s istim pravima i obvezama.

mržnju. Inicijativa je rođena u Verdunu, u Francuskoj, 1920. godine. U novije vrijeme volonterstvo je na društvenom i kulturološkom planu mnogovrsni izraz solidarnosti i djelatne podrške, usmjerene prema podizanju kvalitete ljudskoga života te razvijanju osobnog identiteta.¹⁵ U kršćanstvu volonterstvo predstavlja oblik ljubavi prema bližnjemu i evanđeoskim vrednotama te takvo djelovanje proizlazi iz samog kršćanskog identiteta i čini njegov sastavni dio. Crkva je, dakle, po svojoj naravi, prostor volonterskog djelovanja svih vjernika.

Iako je volonterstvo kao inicijativa pojedinih ljudi različitih nacionalnosti novijeg datuma, možemo reći da su u Crkvi prisutni dragovoljci, oni koji besplatno obavljaju uzvišenu službu služenja, od samih početaka, po uzoru na Isusa Krista. Volontersko djelovanje može biti pojedinačno, gdje vjernik, kao pojedinac, slijedi svoje milosne darove (karizmu), a drugi način djelovanja je služenje na dobro čitave Crkve u sklopu crkvene službe ili nekog vjerničkog društva ili drugog organiziranog oblika gdje je prisutno više ljudi. Razmotrit ćemo u ovom tekstu upravo ovu drugu mogućnost, tj. volontersko djelovanje vjernika bilo klerika, bilo laika, u sklopu vjerničkog društva, a na dobro Crkve.

3. 1. Riječ volonter, volontarijat, dragovoljac, dragovoljstvo

Prije nego što konkretnije prikažemo mogućnost volonterskog djelovanja pojedinog vjerničkog društva u određenoj župnoj zajednici, objasniti ćemo ukratko pojam volonterstva i volonterskog djelovanja u Crkvi. »Volonter je onaj koji se, ostajući vjeran svojim redovitim dužnostima i obvezama u obitelji i u svojoj profesiji, dragovoljno angažira za neko dobro djelo u široj zajednici«, kaže Bono Zvonimir Šagi.¹⁶ Isti kaže da postoji dvojako volonterstvo: prigodno (*ad hoc*), u pojedinim zajedničkim pothvatima, projektima u župi, biskupiji itd., i trajno, u stalnim pastoralnim, dobrotvornim, karitativnim, odgojnim, društvenim projektima, programima. Biskup Marin Srakić, za Vjesnik ĐSB¹⁷, tumači volonterstvo kao spremno i dragovoljno uključivanje vjernika u župne akcije. Spremno i dragovoljno, ističe biskup, što je sasvim suprotno od onoga što je

¹⁵ Đ. HRANIĆ, Kršćanski identitet i volonterski rad, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 4 (2001.), str. 233.

¹⁶ B. Z. ŠAGI, Volonterstvo u Crkvi i društvu, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 4 (2001.), str. 235.

¹⁷ M. SRAKIĆ, Volonterstvo – znak vremena, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 4 (2001.) str. 234.

nakon Drugog svjetskog rata opisivano kao volonterstvo u smislu »a sada moraš drage volje na rižino polje«. Gordan Črpić ističe da je dragovoljnost usko vezana uz darivanje, koje je istovremeno i obveza i dar te se volonterom može smatrati svaka osoba koja tjedno dva sata slobodnog vremena stavlja na raspolaganje društvu, župnoj zajednici, Crkvi.

3. 2. Volonterstvo u Zakoniku kanonskoga prava

Ako volonterstvo (volontiranje) želimo u hrvatskom jeziku razumjeti kao dobrovoljnost, odnosno dragovoljni besplatni doprinos nekom zajedničkom dobru, onda možemo postaviti pitanje ima li to temelja i u Zakoniku kanonskoga prava iz 1983. godine. Odgovor bi mogao biti vrlo jednostavan: ako za volonterstvo u Crkvi imamo uporište u naučavanju Crkve, onda imamo i u Zakoniku, jer taj Zakonik i nije drugo nego odraz koncilskog učenja o Crkvi kao Božjem narodu¹⁸, u kojem svaki član - u snazi vlastitog krštenja - ima svoje poslanje. Govoriti o volonterstvu u Crkvi, pa i u svjetlu Zakonika kanonskoga prava, moguće je samo u svjetlu ispravne kršćanske antropologije, po kojoj je Bog stvorio čovjeka da se u punoj slobodi ostvari, surađujući sa svojim Stvoriteljem. Da netko može dragovoljno djelovati, potrebno je da bude slobodan. Pravo na slobodu djelovanja, zahtjev je neodvojiv od dostojanstva ljudske osobe, naročito na području morala i vjere. Dakle, kad kršćanin - bio on vjernik laik ili vjernik klerik - upozna svoje dostojanstvo i slobodu, može sam od sebe, u duhu vjere, dragovoljno djelovati.

To dolazi do izražaja na župnoj razini, na primjeru župnog pastoralnog vijeća i župnog ekonomskog vijeća, gdje su vjernici pozvani na izraziti način pokazati svoje volonterstvo, odnosno dragovoljan besplatni doprinos (ponavljam, besplatni jer je to izričito naglašeno i u našem pravilniku o župnim vijećima) dobru župne zajednice. No ipak ostaju neka otvorena pitanja! Ako volonterstvo u Crkvi shvatimo, prema početnom razmišljanju, kao dobrovoljni, besplatni rad u korist zajedničkog dobra, onda ga razlikujemo od profesionalnog rada, te možemo govoriti o dvije kategorije djelatnika: volonteri (dragovoljci) i profesionalci. Što ih razlikuje? Prije svega, vrijeme koje posvećuju dotičnoj aktivnosti u Crkvi. Volonteri to čine povremeno ili trajno, ali u jednom određenom vremenskom periodu (npr. nekoliko sati tjedno) i prema svojim mogućnostima te uz taj

¹⁸S. ZEC, Volonterstvo u svjetlu Zakonika kanonskoga prava, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 4 (2001.), str. 243.

rad imaju, ili mogu imati, svoje redovito radno mjesto, a profesionalci su oni kojima crkveno djelovanje zauzima puno radno vrijeme i koji uz to nemaju drugog radnog mjesta. Uočavamo, dakle, problematičnost terminologije. Načelno, možemo reći da je razlika između volontera i profesionalaca u primanjima. Dok prvi nemaju primanja za svoj rad, već izvor prihoda crpe iz druge djelatnosti, drugi se uzdržavaju od svoje djelatnosti u Crkvi.

Prema Zakoniku kanonskoga prava, predviđeno je da se u svakoj biskupiji uspostavi Biskupijska ustanova za uzdržavanje klera i ostalih crkvenih službenika (kan. 1274). Napominjem da je uveden i novi financijski sustav Katoličke Crkve u Hrvatskoj te da je osnovana i Središnja ustanova za uzdržavanje klera i drugih crkvenih službenika kao i biskupijske ustanove za uzdržavanje klera i drugih crkvenih službenika, kao javne pravne osobe Katoličke Crkve,¹⁹ te je donesen i Pravilnik za provedbu financijskog sustava²⁰. Nedvojbeno je da Zakonik kanonskoga prava poznaje i predviđa mogućnost da se vjernicima laicima mogu povjeriti crkvene službe, a kan. 231, §2 govori o »dostojnoj, svojem položaju prikladnoj naknadi«, osim za službe čitača i akolite. Jesu li klerici i drugi crkveni službenici o kojima govori Zakonik i Pravilnik volonteri ili profesionalci? Na prvi pogled, odgovor nam izgleda jasan. S druge pak strane, čini se jasnim da se oni vjernici laici kojima nije povjerena crkvena služba u kanonskom smislu, tj. oni koji bez stabilnosti i naknade ipak sudjeluju u poslanju u različitim oblicima crkvenog života i zajedništva, mogu nazvati volonterima u punom smislu te riječi.

4. Volontersko djelovanje vjerničkog društva

U oblicima volonterstva nezaobilazan je osobni pojedinačni doprinos vjernika te se stoga nameće pitanje možemo li govoriti o udruženim oblicima volonterskog djelovanja kroz vjernička društva. Možemo li reći da određeno vjerničko društvo djeluje volonterski u Crkvi ili trebamo ipak govoriti o pojedinim članovima tog društva? No u Crkvi postoje i udruženi oblici djelovanja kroz vjernička društva. Vjernici se zajedno udružuju radi postizanja zajedničkih ciljeva, odnosno radi težnje za ostvarenjem zajedničke svrhe. Vjernička druš-

¹⁹ Usp. *Odredbe za provedbu financijskog sustava u Zagrebačkoj metropoliji*. Odredbe su stupile na snagu 1. siječnja 2001. godine.

²⁰ Pravilnik za provedbu financijskog sustava, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 6 (2004.) str. 491.

tva, posebno ona laička, uzimamo kao primjer da u Crkvi ima puno mjesta i prigode da vjernici volonterskim radom pridonesu dobru Crkve, osobito na područjima bogoštovlja, kršćanskog nauka, djelima apostolata i evangelizacije, djelima pobožnosti i dobrotvornosti (*caritas*). Iako smo već prije naglasili kako vjernička društva ne moraju biti samo laička, zanimljivo je naglasiti kako je na spomenutoj sjednici Prezbiterskog vijeća 1995. godine rečeno da svećenici ne trebaju ulaziti u pokrete ili udruženja (vjerojatno se mislili u laička vjernička društva), a s druge strane, prema njima trebaju ostati otvoreni, pratiti njihov rad i usmjeravati ih u željenom pravcu. Rečeno je isto tako da crkveni dokumenti preporučuju da se bogoslovno sjemenište ne povezuje uz pojedine pokrete i skupine. Ono treba biti otvoreno za sve, poticati rast svijui, ali se ne treba i ne smije poistovjećivati ni s jednom grupom ili pokretom.

5. Vjerničko društvo i župna zajednica

Na kraju pokušajmo razmotriti kako i na koji način vjernička društva mogu pomoći u redovitom župnom djelovanju, u svjetlu Zakonika kanonskoga prava. Otvara li, dakle, i kako, Zakonik kanonskoga prava mogućnost za volontersko djelovanje u Crkvi? Tu ćemo temu razraditi prvenstveno pod vidom vjernika laika u suradnji i suodgovornosti crkvenog poslanja, što smo već ilustrirali ukratko primjerom župnih vijeća, a sada to želimo učiniti pod vidom vjernika laika u volontiranju udruženih oblika, što ćemo posebno prikazati primjerom vjerničkih društava u Crkvi. Ovdje je potrebno imati na umu dvojako volonterstvo: prigodno i trajno.

Vjernička društva, ili pojedini njihovi članovi, djeluju u nekim našim župama i preuzimaju i odgovornost u župnim zajednicama na pojedinim područjima pastoralnog djelovanja (bolesnici, *caritas*, pojedina područja apostolata i dr...), ne samo prigodno, nego i trajno. Uz sudjelovanje vjerničkog društva na svim tim crtama ostvaruje se velika dinamika i bujnost. Naravno, bilo je uvijek oblika dragovoljne suradnje na razini župa i biskupija, pa i prije formalnog crkvenog uređenja koje se nalazi u Zakoniku iz 1983., međutim, u novije post-koncilsko, a za naše prilike postsinodalno vrijeme, trebalo bi poraditi da volonterstvo preko vjerničkih društava koja nastaju postane redovita stvarnost. A područja ima mnogo: župna kateheza, priprava za sakramente, rad s hendikepiranima, s ovisnicima, sa starijim osobama, s odraslima. Dragovoljni rad

vjerničkog društva u župi ne isključuje pojedince ili male skupine koje svoje slobodno vrijeme žrtvuju na dobro župne zajednice.

Na uključivanje vjerničkih društava - ne samo na prigodni, nego i na trajni pastoral - potiče nas i 2. biskupijska sinoda ĐSB. U radnom materijalu za prvo sinodsko zasjedanje, pod naslovom Evangelizacija, naglašeno je da postojeća vjernička društva u našoj biskupiji znače duhovnu, pa i materijalnu, snagu i potencijal. Na tom sinodskom zasjedanju članovi Sinode prihvatili su da će se u biskupijskim strukturama predvidjeti tijelo koje će prepoznati karizme pojedinih vjerničkih društava i pokreta, pratiti njihov rad, pružati im pomoć i pridonositi njihovoj integraciji u život biskupijske zajednice.

Na župnoj razini je odlučeno:

- župne prostore treba otvoriti za susrete vjerničkih društava i udruga i pokreta;
- koristiti mogućnost njihovog doprinosa u župnom pastoralnom djelovanju;
- promicati, vrednovati i pomagati njihov rad;
- osigurati zastupljenost predstavnika udruga i pokreta u župnom vijeću, u skladu s njihovim brojem i prisutnošću u životu župe;
- s predstavnicima vjerničkih društava planirati njihov doprinos životu župne zajednice i njihov rad usklađivati s pastoralnim planom i programom župne zajednice;
- kroz upoznavanje vjernika s djelovanjem udruga i pokreta te promicanje njihove suradnje u župnim zajednicama, poticati i promicati uključivanje vjernika u njihov rad.

Te su odluke i izjave prihvaćene na sinodskom zasjedanju od strane članova sinode, i dijecezanskom biskupu predloženo je da donese odluku.²¹

Zaključak

Zakonik kanonskoga prava spominje izraze pravedna nagrada, ili dolično uzdržavanje u duhu solidarnosti i pravičnosti, za one vjernike-klerike i laike koji vrše određenu crkvenu službu. Zakonik ne spominje izraz plaća. Isto tako, Zakonik ne spominje izraz volonter ili volonterstvo, ali otvara mogućnosti za

²¹ Usp. *Evangelizacija*. Radni materijal za prvo sinodsko zasjedanje, Đakovo, 2000.

volontersko djelovanje u Crkvi. To volontersko djelovanje, osobno i pojedinačno, ali i kroz različita vjernička društva, prikazuje Crkvu kao Božji narod, u kojoj svatko, prema svojem položaju i službi, sudjeluje u izgradnji Kristova tijela - netko profesionalno, a netko volonterski. (Iako neki misle da gubitkom srednjeg društvenog sloja nestaje i volonterstvo, ono povremeno još i živi, ali trajno sve manje.)

Naravno, opasnosti i negativna iskustva postoje i ovdje. Ta negativna iskustva su uočena već 1995. na području Đakovačke i Srijemske biskupije, pa se spominje elitizam, ekskluzivizam, »...dojam da su članovi nekih vjerničkih društava 'zajednica u zajednici' koja ne pridonosi izgradnji i rastu župne zajednice, nego više njezinoj razgradnji. Kod nekih pokreta postoji tendencija čestih odlazanja iz župne zajednice na regionalne susrete članova društava upravo nedjeljom, kad bi se od njih očekivalo da budu animatori i kvasac liturgijskog i molitvenog života u svojim župnim zajednicama... U nekim je pokretima i udruženjima prilično visok postotak emotivno neekvilibriranih i nedozrelih osoba«. ²² Problemi su uočeni i na Sinodi: zatvorenost - getoizacija, nedostatna povezanost sa župnom zajednicom, pretjerana ovisnost o karizmatškoj osobi osnivača ili voditelja, neprihvatanje od strane svećenika, župnika, zatvorenost u uski krug istomišljenika i nedostatna otvorenost za nove članove, neusklađenost s ekleziologijom te teološko-pastoralnim naglascima i zahtjevima II. vaticanskog sabora. ²³

No, vjernička društva - i njihovo volontersko djelovanje - veoma su značajna u životu Crkve i u nekim područjima pastoralnog djelovanja ona su često pioniri i nositelji inicijativa te Zakonik, u poglavlju IV., donosi odredbe koje se odnose kako na javna, tako i na privatna društva koja se sastoje samo od laika, i u kan. 529 §2 potiče župnika da promiče ona laička društva koja imaju vjerske svrhe, no uvijek imajući u vidu kan. 519 da je župnik vlastiti pastir povjeren mu župe, koji vodi pastoralnu brigu za predanu mu zajednicu, pod vlašću dijecezanskoga biskupa, na čiji je dio u Kristovoj službi pozvan, da za tu zajednicu obavlja službu naučavanja, posvećivanja i upravljanja u suradnji s drugim prezbiterima ili đakonima i uz pomoć koju mu pružaju vjernici laici, prema pravnoj odredbi.

²² Usp. Đ. HRANIĆ, Pokreti i udruženja u Crkvi, str. 205.- 206.

²³ Usp. *Evangelizacija*. Radni materijal za sinodsko zasjedanje, Đakovo, 2000.

RELIGIOUS ASSOCIATIONS AND VOLUNTEERING IN THE LIGHT OF THE CODE OF CANON LAW

Mato Mićan

*Catholic Faculty of Theology in Đakovo,
J. J. Strossmayer University of Osijek
Đakovo, Croatia*

Summary

*Using measures of precaution and attentiveness, the Church has always emphasised the right of the believers to form associations, but the Second Vatican Council speaks of religious associations in a completely new way. In its Decree *Apostolicam actuositatem*, No. 18, believers are called to perform apostolic activities. The Council text *Presbyterorum ordinis*, nos. 8 and 3 is about the societies that ought to be appreciated and promoted by presbyters. Code on Canon Law from 1983 directly confirms the right of the believers to associate freely and to govern societies (Can. 215) in the spirit of the II Vatican Council. In the Canons 298-329 we do not only find the call to free association, but also the spirit of legislation on religious societies. Can. 298, §1 presents the reasons why any kind of association can be established within the Church. Can. 298, §1 exposes the actual typological difference between the societies established by the Church authority, and the associations recognized by the same authority, emphasising the distinction between public (Can. 301, §3) and private associations (Can. 299, §2). All the societies should, besides according to common law, also be regulated according to their own statutes and other special regulations.*

Article 14 of the treaty between the Holy See and Croatia about the legal issues depicts the right of the believers to found associations for causes they share with the Church and guarantees full freedom in activities and public appear-

ance, but the Church still leaves a possibility to those who want to create their own statute which will also be recognized by public authorities. Religious association can thus become a civil organization. There are more and more of them. Activities of religious associations are very important and are often expressed through voluntary work. Volunteering as a phenomenon has become relevant in the recent decades, so the necessity to speak out through the activities of the religious associations has been considered within the Church.

Key words: *Church, Code of Canon Law, believers' associations, purpose and types of religious associations, statute and name, volunteering, religious associations and voluntary work.*